വിധിയും സ്വാതന്ത്ര്യവും തമ്മിലുള്ള പാരസ്പര്യത്തെ ഇങ്ങനെ ഉദാഹരിക്കാം: അഗ്നിക്ക് ചൂടും അത് ഗ്രസിക്കുന്നതിനെ കരിച്ചുകളയാനുള്ള ശക്തിയും അല്ലാഹു വിധിച്ചതാണ്. മനുഷ്യൻ തീ തൊട്ടാൽ കൈപൊള്ളുന്നതും തീയിൽ ചാടിയാൽ വെന്തുമരിക്കുന്നതും വിധിവിഹിതമാണ്. എന്നാൽ അഗ്നിസ്പർശവും അഗ്നികുണ്ഡത്തിൽ ചാടലും മനുഷ്യൻ സ്വേഛയാ സ്വതന്ത്രമായി അനുഷ്ഠിക്കുന്ന കാര്യങ്ങളാണ്. അഗ്നിയോ അതിന്റെ ചൂടോ കരിച്ചുകളയാനുള്ള ശക്തിയോ അയാളുടെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൽ ഒരു തരത്തിലും ഇടപെടുന്നില്ല.

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾

2. ആകാശഭൂമികളുടെ ആധിപത്യത്തിനുടമയായവൻ. ആരെയും പുത്രനായി വരിച്ചിട്ടില്ലാത്തവൻ. ആധിപത്യത്തിൽ പങ്കാളികളാരുമില്ലാത്തവൻ. സകല വസ്തുക്കളെയും സൃഷ്ടിക്കുകയും എന്നിട്ടവക്ക് കണിശമായ ഭാഗധേയം നിശ്ചയിക്കുകയും ചെയ്തവൻ.

2

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ = യാതൊരുവന്നാണോ ആകാശഭൂമികളുടെ ഉടമസ്ഥത അവൻ (ആകാശ ഭൂമികൾക്കുടമയായവൻ)

وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا = പുത്രനെ (ആരെയും പുത്രനായി) വരിച്ചിട്ടില്ലാത്തവൻ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ = അവന്ന് ഉണ്ടായിട്ടില്ല (ഇല്ലാത്തവൻ)

شَرِيكٌ = പങ്കാളി(കളാരും) فِي الْمُلْكِ = ആധിപത്യത്തിൽ

وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ = അവൻ സകല വസ്തുക്കളെയും സൃഷ്ടിച്ചു(സൃഷ്ടിക്കുകയും)

فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا = എന്നിട്ടതിന് (അവക്ക് കണിശമായ) ഭാഗധേയം നിശ്ചയിക്കുകയും ചെയ്തവൻ

മുൻ സൂക്തത്തിൽ അല്ലാഹുവിന്റെ അനുഗ്രഹമാണല്ലോ പരാമർശിച്ചത്. ഈ സൂക്തം പരാമർശിക്കുന്നത് അവന്റെ ഏകത്വവും അത്യൗന്നത്യവും അതുല്യതയുമാണ്. ഈ വേദം അവതരിപ്പിച്ച അല്ലാഹു പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ ഉടമയും നിയന്താവുമാണെന്ന് ഉണർത്തുകയും ആ ബോധ്യം ആവശ്യപ്പെടുന്ന ജീവിതസംസ്കാരം കൈക്കൊള്ളണമെന്ന് ഉപദേശിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഖുർആൻ പോലൊരു വേദം അവതരിപ്പിക്കാൻ തികഞ്ഞ യോഗ്യതയും അർഹതയും അവകാശവുമുള്ളവൻ തന്നെയാണ് ഇതവതരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്. പ്രപഞ്ചത്തിന്മേലുള്ള അല്ലാഹുവിന്റെ ഉടമസ്ഥതയും പരമാധികാരവും മുൻ സൂറയുടെ അവസാന സൂക്തത്തിലും അതിനുമുമ്പും പലവട്ടം അനുസ്മരിച്ചിരിക്കുന്നു. وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ എന്ന വാക്യം സൂറഃ *അൽ ഇസ്രാഅ്* 111-ാം സൂക്തത്തിൽ വന്നിരിക്കുന്നു. *ഖുർആൻ ബോധന*ത്തിന്റെ വിശദീകരണം പ്രസ്തുത സൂക്തത്തിനു താഴെ വായിക്കുക. സകല വസ്തുക്കളെയും

സൃഷ്ടിക്കുകയും ഓരോന്നിനും കൃത്യമായ കണക്കു നിശ്ചയിക്കുകയും ചെയ്തവൻ എന്നതാണ് സൃഷ്ടികൾക്ക് ജീവിത നിയമങ്ങളനുശാസിക്കാൻ അവനുള്ള അവകാശത്തിന്റെയും യോഗ്യതയുടെയും മറ്റൊരു ന്യായം. فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا എന്ന വാക്കിനെയാണ് കൃത്യമായ ഭാഗധേയം നിശ്ചയിച്ചു എന്നു തർജമ ചെയ്തിട്ടുള്ളത്. قدر -ൽനിന്നും قدرة-ൽനിന്നും നിഷ്പന്നമായ പദമാണ് تقدير. അതിൽനിന്നുള്ള ക്രിയയാണ് قَدَّرَ. ഖുദ്റിൽനിന്നുള്ള ക്രിയ قَدَرَ. ഈ പദങ്ങൾ അറബി ഭാഷയിൽ പല അർഥങ്ങളിൽ ഉപയോഗിച്ചുവരുന്നുണ്ട്. ഒരു വസ്തുവിലടങ്ങിയ ക്രിയാശേഷിയെയാണ് قَدْر മൗലികമായി കുറിക്കുന്നതെന്ന് ഇമാം റാഗിബ് പറയുന്നു. ഈയർഥത്തിൽ ഒരു വസ്തുവിന്റെ കഴിവ് (Potence) അതിന്റെ قدرة ആകുന്നു. വിധി, അളവ്, പരിഗണന, പരിമിതി തുടങ്ങിയ അർഥങ്ങളിലും ഖുർആൻ قدر ഉപയോഗിച്ചിട്ടുണ്ട്. إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ (നിന്റെ നാഥൻ വിഭവം വിപുലീകരിക്കുകയും പരിമിതമാക്കുകയും ചെയ്യുന്നു-17:30). وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ (നാം മാനത്തുനിന്ന് കൃത്യമായ അളവിൽ ജലം ഇറക്കി-23:18). وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ (അല്ലാഹുവിനെ അവർ പരിഗണിക്കേണ്ടവണ്ണം പരിഗണിച്ചില്ല-6:91). وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (അല്ലാഹു സകലസംഗതിക്കും കഴിവുള്ളവനാകുന്നു-3:189). الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ ﴿٣﴾ (അവൻ അല്ലാഹു സൃഷ്ടിക്കുകയും സൃഷ്ടിയെ സന്തുലിതമാക്കുകയും ചെയ്തവനാകുന്നു. വിധി നിർണയിക്കുകയും വഴികാട്ടുകയും ചെയ്തവനാകുന്നു-87:2,3). وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ (ചന്ദ്രനു നാം പ്രയാണ മണ്ഡലങ്ങൾ വിധിച്ചിരിക്കുന്നു-36:39). أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ (ആരണ്ടു പേരിലൊരുവൻ ഒന്നിനും കഴിവില്ലാത്ത ഊമയാകുന്നു-16:76). സർവശക്തിക്ക് (Omnipotence) قَدرة كلية എന്നു പറയും. ഒരു വസ്തുവിന് അത് സൃഷ്ടിക്കപ്പെടുംമുമ്പേ അല്ലാഹു വിധിച്ചുവെച്ച ഭാഗധേയമാണ് ദൈവശാസ്ത്രഭാഷയിൽ قدر . വിധിവിശ്വാസത്തെ നിഷേധിക്കുന്നവർ قدرية എന്നു വിളിക്കപ്പെടുന്നു. മനുഷ്യന്റെ സുഖദുഃഖങ്ങളും നന്മതിന്മകളുമെല്ലാം വിധിവിഹിതം മാത്രമാണ്, അവൻ സ്വതന്ത്രമായി ഒന്നും ചെയ്യുന്നില്ല എന്നു വിശ്വസിക്കുന്നവർ جَبرِيَّة എന്നാണറിയപ്പെടുന്നത്. قدرة -നെ സൃഷ്ടിയിലേക്ക് ചേർക്കുമ്പോൾ ചില കാര്യങ്ങളിൽ മാത്രമുള്ള പരിമിതമായ കഴിവായിരിക്കും ഉദ്ദേശ്യം. അല്ലാഹുവിന്റെ قدرة സർവത്തെയും ഉൾക്കൊള്ളുന്നതും അപരിമേയവും നിരുപാധികവുമാകുന്നു. ഈയർഥത്തിലാണ് قادر അല്ലാഹുവിന്റെ വിശിഷ്ടനാമങ്ങളിലൊന്നാകുന്നത്. وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا എന്ന വാക്യത്തിന്റെ താൽപര്യം ഓരോ സൃഷ്ടിയുടെയും ഘടന, പ്രകൃതി, ആകൃതി, ആയുസ്സ്, ആഹാരം, ജീവിതധർമം, ധർമസാക്ഷാത്കാരത്തിനുള്ള മാർഗങ്ങൾ, മരണം, മരണാനന്തര പരിണതി മുതലായ സകല കാര്യങ്ങളും സൃഷ്ടിവേളയിൽതന്നെ അല്ലാഹു കൃത്യമായി വ്യവസ്ഥപ്പെടുത്തിവെച്ചിരിക്കുന്നു എന്നാണ്. അല്ലാഹുവിന്റെ സൃഷ്ടികർമത്തിനനുബന്ധമായി قدّر -യും تقدير -ഉം പരാമൃഷ്ടമാകുന്നിടത്തൊക്കെ ഈ ആശയം തന്നെയാണതുൾക്കൊള്ളുന്നത്. നേരത്തേ ഉദ്ധരിച്ച 87:2,3 , സൂറഃ *അബസ*യിലെ 19 തുടങ്ങിയ സൂക്തങ്ങൾ ഉദാഹരണങ്ങളാകുന്നു.

പണ്ടുമുതലേ മുസ്ലിം പണ്ഡിതന്മാർക്കിടയിൽ വലിയ തർക്കങ്ങൾക്കിടയാക്കിയിട്ടുള്ള താത്ത്വിക പ്രശ്നമാകുന്നു വിധിവിശ്വാസം. ചിലർ അതിനെ പൂർണമായി നിരാകരിച്ചു. മനുഷ്യന്റെ ഉത്തരവാദിത്വത്തെയും കർമസ്വാതന്ത്ര്യത്തെയും തദടിസ്ഥാനത്തിലുള്ള രക്ഷാശിക്ഷകളെയും അതു നിരർഥകമാക്കുന്നു എന്നാണവരുടെ നിലപാട്. മറ്റു ചിലർ വിധിയിൽ സമ്പൂർണമായി വിശ്വാസമർപ്പിച്ചുകൊണ്ട്, മനുഷ്യന് യഥാർഥത്തിൽ യാതൊരു സ്വാതന്ത്ര്യവും ഉത്തരവാദിത്വവുമില്ലെന്നും രക്ഷാശിക്ഷകളടക്കം അവൻ നേരിടുന്ന സകല കാര്യങ്ങളും പൂർവനിശ്ചിതമാണെന്നും വാദിച്ചു. ഈ രണ്ട് ആത്യന്തികവാദങ്ങൾക്കും മധ്യേയാണ് യാഥാർഥ്യം. അതായത് അല്ലാഹുവിന്റെ വിധിയനുസരിച്ചാണ് പ്രപഞ്ചം ചലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത്. ഈ വിധിവ്യവസ്ഥക്കകത്തുതന്നെ മനുഷ്യന് ഉത്തരവാദിത്വത്തിന്റേതും സ്വാതന്ത്ര്യത്തിന്റേതുമായ ഒരു മണ്ഡലമുണ്ട്. ഈ ഉത്തരവാദിത്വത്തിനോ ഇഛാസ്വാതന്ത്ര്യത്തിനോ പ്രവർത്തനസ്വാതന്ത്ര്യത്തിനോ വിധിവ്യവസ്ഥ വിഘാതമാകുന്നില്ല. ഉത്തരവാദിത്വവും അതു നിറവേറ്റാനുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യവും പ്രപഞ്ചസൃഷ്ടികളിൽ മനുഷ്യനു മാത്രം നൽകപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഗുണമാണ്.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ

(ആകാശഭൂമികൾക്കും പർവതങ്ങൾക്കും നാം ഉത്തരവാദിത്വം വെച്ചുനീട്ടി. അവയൊക്കെയും അത് ഏറ്റെടുക്കാൻ വിസമ്മതിച്ചു. അവയതിനെ ഭയന്നു. എന്നാൽ മനുഷ്യൻ അത് ഏറ്റെടുത്തു-33:72). അല്ലാഹു നൽകിയതും മനുഷ്യൻ ഏറ്റെടുത്തതുമായ ഉത്തരവാദിത്വഗുണത്തിന്റെ അനിവാര്യതയാണ് ഇഛാസ്വാതന്ത്ര്യവും പ്രവർത്തനസ്വാതന്ത്ര്യവും. സ്വതന്ത്രമായി അനുഷ്ഠിക്കുന്ന കർമങ്ങൾക്കെല്ലാം കർത്താവ് ഉത്തരവാദിയാകുന്നു. ഈ ഉത്തരവാദിത്വവും സ്വാതന്ത്ര്യവും അവനെ വിചാരണാവിധേയനും രക്ഷാശിക്ഷകൾക്കർഹനുമാക്കുന്നു.

വിധിയും സ്വാതന്ത്ര്യവും തമ്മിലുള്ള പാരസ്പര്യത്തെ ഇങ്ങനെ ഉദാഹരിക്കാം: അഗ്നിക്ക് ചൂടും അത് ഗ്രസിക്കുന്നതിനെ കരിച്ചുകളയാനുള്ള ശക്തിയും അല്ലാഹു വിധിച്ചതാണ്. മനുഷ്യൻ തീ തൊട്ടാൽ കൈപൊള്ളുന്നതും തീയിൽ ചാടിയാൽ വെന്തുമരിക്കുന്നതും വിധിവിഹിതമാണ്. എന്നാൽ അഗ്നിസ്പർശവും അഗ്നികുണ്ഡത്തിൽ ചാടലും മനുഷ്യൻ സ്വേഛയാ സ്വതന്ത്രമായി അനുഷ്ഠിക്കുന്ന കാര്യങ്ങളാണ്. അഗ്നിയോ അതിന്റെ ചൂടോ കരിച്ചുകളയാനുള്ള ശക്തിയോ അയാളുടെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൽ ഒരു തരത്തിലും ഇടപെടുന്നില്ല. ബോധപൂർവം സ്വതന്ത്രമായി ചെയ്യുന്ന കർമങ്ങളുടെ ഉത്തരവാദിത്വം കർത്താവിനു തന്നെയാണ്. അതിന്റെ പരിണിത ഫലങ്ങളനുഭവിക്കാൻ അയാൾ ബാധ്യസ്ഥനുമാണ്. വിധിയിൽ-قدر-ഇടപെടാൻ വിധികർത്താവിനു- قادر-മാത്രമേ കഴിയൂ. അഗ്നിയുടെ വിധിയിൽ വിധികർത്താവ് ഇടപെട്ടതിനുദാഹരണമാണ് ഇബ്റാഹീം നബി (അ) ക്ക് അഗ്നികുണ്ഡം ശാന്തശീതളമായി ഭവിച്ചത്. ഇത്തരം ഇടപെടലുകളാണ് ദിവ്യാത്ഭുതങ്ങൾ- معجزات . ആത്യന്തിക വിശകലനത്തിൽ ദിവ്യാത്ഭുതങ്ങളും قدر-ൽപെട്ടതാണെന്നു കാണാം.

സൂക്തതാൽപര്യമിതാണ്: ഈ ഖുർആൻ നിങ്ങൾക്ക് ആരോ സമർപ്പിക്കുന്ന ഒരപേക്ഷയല്ല. പ്രത്യുത, പ്രപഞ്ചസ്രഷ്ടാവും പരമാധികാരിയുമായ അല്ലാഹു സൃഷ്ടികളോടുള്ള അവന്റെ അളവറ്റ അനുഗ്രഹത്തിന്റെ താൽപര്യമായി അരുളുന്ന ധർമശാസനകളാണ്. അധികാരം പങ്കുവെക്കുന്ന പുത്രകളത്രാദികളോ സഹകാരികളോ ഇല്ലാത്തവനും സകല ചരാചരങ്ങളും സൃഷ്ടിക്കുകയും അവയുടെ സ്വഭാവവും ഘടനയും പ്രകൃതിയും ജീവിതധർമങ്ങളും ഭാഗധേയവും സംവിധാനിച്ചവനുമായ അവൻ സൃഷ്ടികൾക്ക് സന്മാർഗ ശാസനമരുളാൻ സർവഥാ യോഗ്യൻ തന്നെയാകുന്നു. ഈ ശാസനകൾ അംഗീകരിക്കുകയും അനുസരിക്കുകയും ചെയ്യുക നിങ്ങളുടെ ഉത്തരവാദിത്വമാകുന്നു. ഉത്തരവാദിത്വം യഥാവിധി നിറവേറ്റുന്നതിന്റെ ഗുണമനുഭവിക്കുന്നത് നിങ്ങൾ തന്നെയാണ്. അതു ലംഘിക്കുന്നതിന്റെ ദോഷമനുഭവിക്കുന്നതും നിങ്ങൾതന്നെ. ■

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾

3. ജനം അവനെ വിട്ട് ബഹുവിധ ദൈവങ്ങളെ വരിച്ചിരിക്കുന്നു. അവയാകട്ടെ യാതൊന്നിനെയും സൃഷ്ടിക്കുന്നില്ല. അവ തന്നെ സൃഷ്ടിക്കപ്പെടുന്നവരാകുന്നു. തങ്ങൾക്കുപോലും ഗുണമോ ദോഷമോ വരുത്താനുള്ള അധികാരവുമില്ല. മരണമേകാനോ ജീവിതമരുളാനോ മരിച്ചവരെ ഉയിർത്തെഴുന്നേൽപ്പിക്കാനോ ഒന്നും കഴിവുമില്ല.

3

وَاتَّخَذُوا= അവർ (ജനം) സ്വീകരിച്ചു, വരിച്ചു مِنْ دُونِهِ= അവനെ (വിട്ട്) കൂടാതെ آلِهَةً= ബഹു(വിധ) ദൈവങ്ങളെ
لَا يَخْلُقُونَ= അവർ (ആകട്ടെ) സൃഷ്ടിക്കുന്നില്ല شَيْئًا= യാതൊന്നിനെയും وَهُمْ= അവർ (തന്നെ)
يُخْلَقُونَ= സൃഷ്ടിക്കപ്പെടുന്നവരാകുന്നു وَلَا يَمْلِكُونَ= അവർ ഉടമപ്പെടുത്തുന്നില്ല, അധികാരമില്ല
لِأَنْفُسِهِمْ= അവർക്ക് സ്വയം (തങ്ങൾക്കുപോലും) ضَرًّا= ദോഷത്തെ (ദോഷമോ)
وَلَا نَفْعًا= ഗുണവുമില്ല (ഗുണമോ വരുത്താനുള്ള അധികാരവുമില്ല)
وَلَا يَمْلِكُونَ= അവർ ഉടമപ്പെടുത്തുന്നില്ല, അവർക്കധികാരമില്ല (കഴിവുമില്ല) مَوْتًا= മരണത്തെ(ണമേകാനോ)
وَلَا حَيَاةً= ജീവിതത്തെയുമില്ല (ജീവിതമരുളാനോ)
وَلَا نُشُورًا= പുനരുത്ഥാനത്തെയും ഇല്ല (ഉയിർത്തെഴുന്നേൽപ്പിക്കാനോ ഒന്നും)

ഖുർആനെയും ദൈവദൂതനെയും തള്ളിപ്പറയുന്ന അവിശ്വാസികളുടെ നടപടിയിൽ അത്ഭുതം പ്രകടിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് മുൻസൂക്തത്തിന്റെ ഉള്ളടക്കം ഒന്നുകൂടി വിശദീകരിച്ചിരിക്കുകയാണിവിടെ. അതായത്, യാഥാർഥ്യം മുകളിൽ പറഞ്ഞതായിരിക്കെ അതൊക്കെ നിഷേധിക്കുന്നവർ വിശ്വാസമർപ്പിച്ച് പൂജിക്കുന്ന ദൈവങ്ങളുടെ അവസ്ഥയൊന്നാലോചിച്ചുനോക്കൂ. ഒരസ്തിത്വത്തിന് ദൈവമായിരിക്കാനുള്ള പ്രഥമ യോഗ്യത സൃഷ്ടികർമമാണ്. സൃഷ്ടിക്കപ്പെട്ട വസ്തുക്കളുടെ രൂപത്തിലും ഘടനയിലും മാറ്റം വരുത്തലല്ല; യഥാർഥ സൃഷ്ടികർമം ഇല്ലായ്മയിൽനിന്ന് ഉളവാക്കലാണ്. സൃഷ്ടികളുടെ മേൽ സമ്പൂർണമായ അധികാരമുണ്ടാവുക അവയുടെ സ്രഷ്ടാവിനാണ്. ആരോ സൃഷ്ടിച്ച വസ്തുക്കളിൽ സ്രഷ്ടാവല്ലാത്തവർക്ക് പരമാധികാരം ലഭിക്കാൻ യാതൊരു ന്യായവുമില്ല. ജനം ആരാധിക്കുന്ന ബഹുദൈവങ്ങളിലാരുംതന്നെ യാതൊന്നും സൃഷ്ടിക്കുന്നില്ല; സൃഷ്ടിക്കാൻ കഴിവ്- قدرة -ഉള്ളവരുമല്ല. കാരണം അവർ തന്നെ സൃഷ്ടിക്കപ്പെടുന്ന വസ്തുക്കളാണ്. സ്വയംഭൂവല്ലാത്ത, തങ്ങളെത്തന്നെ ഉളവാക്കാനാവാത്ത, തങ്ങളല്ലാത്ത ആരുടെയോ ശക്തിയാൽ ഉളവാക്കപ്പെട്ടവർക്ക് മറ്റു വസ്തുക്കളെ ഇല്ലായ്മയിൽനിന്നുളവാക്കാനാകുന്നതെങ്ങനെ?! അത്തരം വസ്തുക്കൾ മറ്റു വസ്തുക്കൾക്ക് ഉപകാരമോ ഉപദ്രവമോ ചെയ്യുന്നതിരിക്കട്ടെ, തങ്ങളെത്തന്നെ രക്ഷിക്കാനോ ശിക്ഷിക്കാനോ അധികാരവും കഴിവുമില്ലാത്തവരാണ്. സൃഷ്ടികളുടെ ജനിമൃതികളിലും പുനരുത്ഥാനത്തിലുമില്ല അവർക്ക് യാതൊരു സ്വാധീനവും. എന്നിട്ടും ആളുകൾ കേവലം സാങ്കൽപ്പികമായ ദൈവങ്ങളുടെ ബലത്തിൽ ഖുർആൻ വെളിപ്പെടുത്തുന്ന യാഥാർഥ്യങ്ങളെ തള്ളിക്കളയുന്നത് തികഞ്ഞ മൗഢ്യമല്ലാതൊന്നുമല്ല. ■